

MODHALITAS INTENSIONAL ING BASA JAWA
DIANA PUTRI SEKARINI

Jurusan Pendidikan Bahasa Sastra Daerah
Fakultas Bahasa Seni
Universitas Negeri Surabaya

sekarinimewangi@gmail.com

ABSTRAK

Modhalitas intensional minangka jinise modhalitas ing basa Jawa narik kawigaten merga durung ana kang njlentrehake kanthi cetha tur jangkep. Dideleng saka panganggane basa saben dinan utamane ing basa Jawa, anane modhalitas intensional kurang digatekake dening panutur. Panutur kerep nuturake tembung, frasa, klausa, lan ukara sing nuduhake titikane modhalitas intensional sajrone pacaturan saben dinan nanging dheweke ora sadhar yen lagi nggunakake titikane modhalitas intensional. Bab kasebut nuduhake yen modhalitas intensional isih kurang nduweni kekarepan kanggo disinaoni dening masyarakat utamane panutur basa Jawa. Saka punjer kasebut, underane panliten iki yaiku rong underan. (1) perangane modhalitas ing basa Jawa. (2) perangane modhalitas intensional ing basa Jawa. Adhedhasar underan kasebut tujuwane panliten iki yaiku (1) ngandharake lan njlentrehne perangane modhalitas ing basa Jawa. (2) ngandharake lan njlentrehne perangane modhalitas intensional ing basa Jawa.

Teori kang digunakake yaiku teori semantik gramatikal kang nganggo ancangan sintagmatik. Kanggo ngandharake dhata modhalitas intensional ing basa Jawa, dhata kasebut kalebu dhata tulis kanthi cara teknik semak lan teknik cathet. Dhata dijlentrehake kanthi cara agih yaiku *distribusional*. Dene panyuguhane dhata kanthi metodhe informal.

Modhalitas intensional ing basa Jawa bisa dititiki adhedhasar panggolonge, yaiku (1) pepenginan, (2) pangajab, (3) pangajak, lan (4) panjaluk. Adhedhasar pepenginan diperang dadi papat, yaiku ana kepekingan, pengin, gelem utawa arep, lan bakal. Adhedhasar pangajab diperang dadi loro, yaiku ana mbok lan muga-muga. Adhedhasar pangajak diperang dadi loro, yaiku ana ayo lan ajak. Adhedhasar panjaluk diperang dadi papat, yaiku ana jaluk utawa suwun, tulung, coba, lan ayo.

Tembung Wigati: Modhalitas, modhalitas intensional, basa Jawa.

PURWAKA

LELANDHESANE PANLITEN

Panliten ngenani modhalitas intensional wis ditindakake dening Bambang Karno Ekowardono lan kanca-kanca, nanging panliten kasebut dianggep isih kurang jangkep ngenani bab modhalitas intensional kang dadi topik kang diteliti sajrone panliten iki amarga ora ngemu bab tri aspek gramatikal. Modhalitas intensional minangka jinise modhalitas ing basa Jawa narik kawigaten merga durung ana kang njlentrehake kanthi cetha tur jangkep.

Modhalitas intensional kalebu salah sawijine jinis modhalitas. Modhalitas yaiku sikap pamicara marang apa kang dituturake sajrone tuturane (Alwi, 1992:5). Modhalitas intensional yaiku sikap pamicara sing nyampirake marang mitrawicarane yen dheweke nduweni kepekingan menawa bisa utawa ora bisa kawujud. Modhalitas intensional bisa ditemokake ing basa sabendinan, mula saka iku titikane bisa uga ditemokake kanthi gampang.

Dideleng saka panganggane basa saben dinan utamane ing basa Jawa, anane modhalitas intensional kurang digatekake dening panutur. Panutur kerep nuturake tembung, frasa, klausa, lan ukara sing nuduhake titikane modhalitas intensional sajrone pacaturan saben dinan nanging dheweke ora sadhar yen lagi nggunakake titikane modhalitas intensional. Bab kasebut nuduhake yen modhalitas intensional

isih kurang dikarepake kanggo disinaoni dening masyarakat utamane panutur basa Jawa.

Modhalitas diperang dadi papat, yaiku modhalitas (1) intensional, (2) dheontik, (3) epistemik, lan (4) dhinamik (Alwi, 1992:26). Poedjosoedarmo luwih nengenake topik modhalitas intensional, merga dianggep nduweni bab kang amba lan ana ing pacaturan bebrayan saben dinane, ora susah-susah banget yen arepe nggoleki tembung-tembung kaya mangkono kuwi amarga ing pacaturan lisan lan tulis mesthi ana ukara sing nganggo tembung-tembung kasebut nalika pamicara ngandharake pepenginan marang mitrawicarane. Intensional dhewe nduweni teges yen luwih saka siji, mula diwenehi wewatesan marang ukara-ukara kang ngemu bab modhalitas supaya ora kliwat wates tegese lan apa sing dikarepake bisa dingerteni kanthi cetha lan ora salah paham. Modhalitas intensional ing kene bakal ngandharake ngenani modhalitas pepenginan, pangajab, pangajak, lan panjaluk.

Tujuwan diwenehi tembung-tembung kaya mangkono kuwi mau supaya bisa awèh teges marang mitrawicara yen apa kang diandharake kuwi mono pancen nduweni teges banget, mula tuwuh kang diarani modhalitas intensional ing basa Jawa. Anane modhalitas intensional ing Basa Jawa kanggo mbangetake andharan utawa ukara kang wiwitane mung awujud andharan utawa ukara kang lumrah, uga kanggo ngeyakinke liyan menawa apa kang

dikarepake lan dadi teges saka andharan kuwi mono mbangetake. Modhalitas intensional kuwi dhewe nduweni saperangan kontituen kang dadi pawates. Anane watesan panliten iki diajab, anggone nлити ing tembe mburine ora bakal ana bab kang nggrambyang, mbleber tekan ngendi-endi lan bisa dititiki kanthi cetha.

UNDERANE PANLITEN

- 1) Apa wae perangane modhalitas ing basa Jawa?
- 2) Apa wae perangane modhalitas intensional ing basa Jawa?

TUJUWANE PANLITEN

- 1) Ngandharake lan njlentrehne perangane modhalitas ing basa Jawa.
- 2) Ngandharake lan njlentrehne perangane modhalitas intensional ing basa Jawa.

PAEDAHE PANLITEN

Paedah Teoretis

Asil panliten iki bakal migunani kanggo ngrembakake ilmu basa umume kanggo ilmu linguistik, lan mligine ing bidhang semantik gramatikal. Saliyane kuwi, panliten iki uga bisa menehi piguna ing pangrembakane kajian modhalitas intensional ing Basa Jawa kanthi piwates sintaktis lan semantis. Asile panliten kasebut bisa ngrembakakake ilmu basa Jawa mligine bab semantik gramatikal.

Paedah Praktis

Asil saka panliten iki diajab bisa kanggo paramasastra kang wis ana. Saliyane kuwi, panliten iki bisa uga kanggo ngrembakakake materi pasinaon semantik gramatikal ing basa Jawa ing pawiyatan luhur. Kejaba saka kuwi, panliten iki bisa kanggo ngrembakakake materi piwulangan basa Jawa.

WATESANE PANLITEN

Watesane panliten iki ana telu yaiku: (1) topik ing panliten iki yaiku modhalitas intensional, (2) dhata kang dianggo ing panliten iki yaiku dhata tulis, (3) sumber kang dianggo ing panliten iki yaiku saka kalawarti Panjebar Semangat, novel, buku pasinaon basa Jawa.

PANJLENTREHE TETEMBUKAN

- 1) Modhalitas intensional yaiku sarana kang digunakake kanggo ngandharake sikap panutur tumrap kadadayan *nonaktual* kang dikarepake (Ekowardono lkk, 1999:12).
- 2) Modhalitas intensional pepenginan yaiku perangane modhalitas kang nuduhake gradhasi kang kuwat (Ekowardono lkk, 1999:15).
- 3) Modhalitas intensional pangajab yaiku perangane modhalitas kang dititiki karo sikap pamicara marang kadadayan *nonaktual* kang ora bisa dikendhalekake saengga tengere ora onjo utawa ora nuduhake gradhasi kang kuwat (Alwi, 1992:58).
- 4) Modhalitas intensional pangajak yaiku tuturan pelaku marang tumindak kang ditujukake

marang *persona* kaloro utawa mitra wicara (Ekowardono lkk, 1999:42).

- 5) Modhalitas intensional panjaluk yaiku perangane modhalitas kang nuduhake sikap pamicara kang nduweni karep mitra wicarane nglakoni prakara (Ekowardono lkk, 1999:49).

TINTINGAN KAPUSTAKAN

Teges lan Titikane Modhalitas Intensional ing Basa Jawa

Miturut Kridalaksana (2008:154) modhalitas tegese klarifikasine proposisi miturut samubarange kang mbangetake utawa ngendhani *kemungkinan* utawa *keharusan*, banjur ing kamus iku uga ngandharake menawa modhalitas nduweni teges arane pamicara ngandharake tumindak marang sawijine kahanan ing sawijine sesrawungan antara pribadi. Modhalitas ateges *kemungkinan*, *keharusan*, *kenyataan*, lan sapanunggal. Bab kasebut diandharake sajrone ukara; ing Basa Indonesia modhalitas diandharake lumantar tembung-tembung kaya *barangkali*, *harus*, *akan*, lsp. Utawa kanthi adverbial ukara kaya *pada hakikatnya*, *menurut hemat saya*, lan sapanunggal. Kelas tembung yaiku golongan tembung sajrone basa adhedhasar kategori wujud, guna, lan makna sajrone sistem gramatikal. Sajrone pangelompokane, kelas tembung diperang dadi papat enem yaiku verba, nomina, pronomina, numerelia, adjektiva, lan adverbial (Kridalaksana, 2007). Sajrone pangelompokane kelas tembung ana adverbial utawa tembung katrangan. Adverbial yaiku tembung sing digunakake kanggomatesi lan menehi informasi luwih akeh ngenani tembung kriya, tembung katrangan sing liya utawa sakabehane ukara. Adverbial uga bisa digunakake kanggo njlentrehake kepriye, ing ngendi, kapan, utawa kaya ngapa tumindak kasebut dilakoni (Kridalaksana, 2007).

Intensional dhewe nduweni teges samubarange kang dimligikake utawa samubarange kang tiliti kanthi mligi. Verhaar (2010:391) ngandharake ngenani intensional lumantar analisis ngenani 'kursi'. Miturut Verhaar (2010:391), ing bukune mbedakake antarane intensional lan ekstensional, intensional ing kono luwih condhong ing guna saka 'kursi' kasebut. Intensional kang dimaksudake dening Verhaar (2010:391) ing kono yaiku nduweni sipat kang maneka warna, kaya kursi nduweni guna minangka piranti kanggo lungguh, minangka salah sijine piranti kang ana ing omah, panggon kanggo ngleyah, sarta guna lan sipat liya-liyane.

Modhalitas intensional utawa modhalitas intrinsik dirumusake adhedhasar proses instrinsik manungsa tumrape kadadayan lan modhalitas ekstrinsik adhedhasar pambijine manungsa ngenani kadadayan samubarang, bisa lan orane (Alwi, 1990:13). Tegese yaiku anane modhalitas intensional utawa intrinsik iku amarga ana proses instrinsik sajrone awake manungsa, ati, lan pikirane. Proses iku mau kang bakale bisa mbedakake isa lan orane samubarange kadadayan. Miturut Alwi (1990:36) modhalitas intensional nduweni gandheng ceneng

karo fungsi instrumental, alesane yaiku merga basa kang digunakake kanggo ngandharake sikap pamicara sesambungan karo kadadeyan ora nyata kang diandharake. Mula tumrape panyemak, apa kang diandharake dening pamicara saka ora nyata dadi aktual.

Titikane modhalitas adhedhasar saka makna kang ana sajrone ukara yaiku bisa dititiki saka konstituen modhalitas. Supaya bisa nemokake makna kang ana sajrone andharan utawa ukara, kudu bisa nemokake pawates kang ana sajrone ukara utawa andharan iku mau dhisik. Mula saka iku, anane pawates sajrone andharan utawa ukara baku banget kanggo nuduhake modhalitas intensional.

Miturut Ekwardono (1999:13), konstituen utawa pawates modhalitas kang bakal diandharake panliti yaiku ngenani konstituen utawa pawates modhalitas minangka titikane modhalitas intensional. Modhalitas intensional bisa dititiki saka konstituene, konstituene modhalitas intensional iku dhewe ana akeh diklompokake adhedhasar tegese. Kaya teges pepengin nduweni konstituen modhalitas kepengin, adreng, pengin, arep, bakal, nedya, niat, gelem, kersa, lan purun. Teges pangajab nduweni konstituen modhalitas ngajab, ndonga, ndongakake, mbokan, mbok, mbok ya, mugi, muga-muga lan mugi-mugi. Teges pangajak nduweni konstituen modhalitas kaya ayo, takjak, ngejak. Teges panjaluk nduweni konstituen modhalitas kaya tulung, coba, takjaluk, ayo, lan mara (bisa digandheng karo gage lan age). Anane konstituen-konstituen iku mau nuwuhake teges sajrone sawijine ukara utawa andharan, teges kang bakal tuwuh iku maneka warna, yaiku kaya teges sajrone modhalitas intensional ing dhuwur. Mula anane konstituen sajrone ukara utawa andharan iku baku banget, apa maneh yen kanggo ngandharake utawa nggoleki teges saka modhalitas.

Pamerange Modhalitas Intensional ing Basa Jawa Teges Modhalitas Intensional Pepenginan

Umume modhalitas intensional pepenginan bisa diandharake kanthi tembung pengin, arep, lan bakal ngandharake tembung kang bisa diklompokake tataran ing pepenginan masiya teges leksikale beda. Tintingan adhedhasar teges leksikal ora nggambarake tataran teges pepenginan. Tataran bisa dijingglengi adhedhasar rong bab, yaiku *saat ujar* utawa *saat tutur*. Miturut Alwi (1992:39) pepenginan kaperang dadi rong yaiku pepenginan kang kuwat lan pepenginan kang ora kuwat. Pepenginan kang kuwat nduweni kadhar pepenginan, dene pepenginan kang ora kuwat nduweni kadhar kekarepan lan maksud.

Makna Modhalitas Intensional Pangajab

Pangajab ditengeri dening sikap pamicara marang kadadeyan ora nyata kang ora bisa dikendhalekake saengga tengere kaparagan ing pangajab kurang onjo yen dibandhingake karo tengere kaparagan ing pepenginan kang ditengeri dening sikap pamicara marang kadadeyan ora nyata kang bisa dikendhalekake. Pangajab diandharake karo verba kayata ngarepake, ngajab, ndonga, ndongakake utawa adverbial kaya muga-muga, mugi-mugi (Alwi, 1992:58). Pangajab kang diandharake

dening verba nggambarake sikap para. Kang nggambarake sikap pamicara katon ing pangajab kang diandharake dening adverbial konjungtif.

Makna Modhalitas Intensional Pangajak

Ing kene kang dadi para aktualisasi kadadeyan ing pangajak yaiku pamicara lan mitrawicara. Pangajak bisa diandharake kanthi nganggo tembung ayo, nanging ing kene pangajak bisa kaandharake dening verba uga adverbial, pangajak kang diandharake dening verba yaiku bisa nggunakake tembung ngajak, jak. (Alwi, 1990:66).

Makna Modhalitas Intensional Panjaluk

Panjaluk nggambarake tumindake pamicara kang kepengin mitrawicaraan nglakoni samubarang. Pepenginane pamicara supaya mitrawicaraan utawa wong liya dadi para aktualisasi kadadeyan kuwi uga dadi titikane 'perintah'. Kang mbedakake yaiku, ing 'perintah' pamicara minangka sumber deontik kan nduweni kadhar retriaksi kang dhuwur marang kanca cecaturane. Kadhar retriaksi kuwi kang ndadekake kanca cecaturan (wong liya) kanggo maragakake minangka para aktualisasi kadadeyan (Alwi, 1992:71).

Dene ing panjaluk, pamicara ora ditengeri minangka sumber dheontik. Tembung kang bisa digunakake kanggo ngandharake panjaluk yaiku tembung tulung. Saliyane kanggo ngandharake panjaluk, tembung tulung uga bisa digunakake kanggo ngandharake 'perintah' kanthi cara kang luwih alus, amarga tumrape kanca cecaturan (wong liya) kang bakale dadi para sing nyatakake kadadeyan, arepa kepriye panjaluk kanggo nglakoni sawijine pakaryan. Panjaluk nggambarake tumindake pamicara tumrap kadadeyan ora nyata. Saliyane tembung tulung, tetembungan kang bisa digunakake kanggo ngandharake panjaluk yaiku coba, mangga, sumangga, jaluk (Alwi, 1992:71).

Teori kanggo Panliten Iki

Teori kang digunakake ing panliten iki yaiku nganggo cecaketan semantik. semantik uga kalebu bidhange modhalitas intensional. Verhar (2001:9) ngandharake yen teori semantik iku teori ngenani teges. Sajrone ilmu basa, semantik iku dadi salah sawijine ilmu kang ngrembug teges. Teges yaiku peranan sistematikane basa kang tujuwane kanggo nggoleki tegese. Makna bisa dititiki nganggo limang bab. Adhedhasar surasane wantah-entar, denotatif, konotatif. Kaping pindho yaiku sesambungan teges. Banjur kang katelu anane wilayahe teges. Kang kapapat ngenani jeneng lan istilah. Lan pungkasan yaiku owah-owahane teges.

Dene semantik bisa diperang dadi telu, ana semantik leksikal, semantik gramatikal kang manggon ing tengah, lan kang pungkasan yaiku semantik pragmatik. Semantik leksikal yaiku salah sawijine peranan saka semantik kang mung bisa dititiki nalika anane tuturan saka panutur, kang nuduhake anane tuturan kanthi cara langsung, nanging senjata kaya mangkono, ing wujud tulisan uga bisa ditemokake, senjata luwih sathithik. Bakune, semantik leksikal mung ngrembug tembung lan mung satembung sajrone ukara, kang nduweni

teges, lan pangener kang tetep utawa padha. Tanpa kudu ditulis utawa dituturake ing ukara iku mau, makna tembung kang dituturake utawa ditulis wis cetha lan ora gonta-ganti.zs

Semantik gramatikal yaiku salah sawijine perangan saka semantik kang dumadi merga anane proses gramatikal, tembung kang nduweni pangener kang molah-malih lan ora nduweni makna kang cetha sadurunge anane pangener, iku bisa diarani semantik gramatikal (Gudai, 1989:21).

Semantik gramatikal banget anggone raket sesambungane klawan sintagmatik. Parera (2009) ngandharake yen sintagmatik yaiku sesambungan kang ana sajrone tataran ukara. Sintagmatik bisa dibuktekake nganggo cara *distribusional*, yaiku ngilangi, nambahi, ngowahi, lsp. Sintagmatik nuduhake sesambungan antarane wujud basa kang nyebabake anane kalungguhane gramatikal lan gunane gramatikal. Kalungguhan lan guna gramatikal iku bakal nuwuhake makna gramatikal. Sesambungan sintagmatik iku wis nemtokake kalungguhan lan guna gramatikal wujud basa kasebut. Iku mbuktekake yen owahan ing sajrone struktur ukara, bakal ngowahi makna sajrone wewangunan ukara kasebut. Saka andharan ing ndhuwur, modhalitas intensional kang dadi topik ing panliten iki manggon ing sintagmatik minangka ancangan saka semantik gramatikal.

METODHE PANLITEN

Jinise Panliten

Panliten iki kalebu jinis panliten linguistik dheskriptif. Titikan saka panliten dheskriptif, yaiku nggambarake konstituen-konstituen ujaran lan sesambungane ngenani semantik, sintaksis, lan fonologi, lumrahe awujud wujud gramatikal utawa variabel. (Kridalaksana, 2008:47).

Sipate Panliten

Panliten iki kalebu jinise panliten sinkronis, amarga basa kang diteliti ing panliten ikiyaiku basa ing jaman saiki (Kridalaksana, 2008:222). Miturut Mahsun (2012:117) panliten sinkronis yaiku panliten basa kanthi nлити fenomena sawijine basa ing wektu tartamtu. Panliten basa kanthi cara sinkronis yaiku panliten sing ditindakake kanthi ndeleng fenomena basa ing waktu tartamtu lan nduweni sipat dheskriptif. Ana telung cara sing ditindakake, yaiku nyepakake dhata, nganalisis dhata, lan ngrumusake asile panliten. Panliten iki bakal njlentrehake ngenani modhalitas intensional ing basa Jawa. Basa sing digunakake yaiku basa Jawa ing tulisan sastra utawa dudu sastra jaman saiki.

UBARAMPENE PANLITEN

Dhatane Panliten

Dhata panliten diperang dadi loro yaiku dhata dhasar lan dhata payengkuyung. Dhata dhasar yaiku dhata sing dijlentrehake. Dhata payengkuyung kuwi dudu dhata sing dijlentrehake, nanging dhata sing digunakake kanggo nyengkuyung dhata dhasar (Sudaryanto, 1991:44). Dhata sing digunakake ing panliten iki yaiku yaiku dhata utama. Dhata utamane yaiku awujud teks tulis sing kalebu modhalitas

intensional ing wacan non sastra kayata kalawarti Panjebar Semangat, novel, lan buku pasinaon basa Jawa. Dhata ing panliten iki mligi mung dhata tulis jalaran basa sing dinggo yaiku basa tulis sajrone ilmu basa luwih nengenake dhapukan tembung kalebu wujud, guna, lan kalungguhan. Dhata tulis luwih dipercaya jalaran nduweni struktur luwih sampurna, mula panliten iki mung mligi nganggo basa tulis.

Sumber Dhatane Panliten

Sumber dhata ing panliten iki awujud karya sastra lan karya ilmiah ing kalawarti Panjebar Semangat, novel, lan buku pasinaon basa Jawa sing dhatane awujud ragam tulis amarga ragam tulis nuduhake titikan kang luwih baku lan ajeg tinimbang ragam lesan.

Instrumen Panliten

Instrumen ing panliten iki kaperang dadi loro, yaiku instrumen utama lan instrumen panyengkuyung. Instrumen utama ing panliten iki yaiku panliti dhewe, amarga panliti dhewe sing nggolek dhata, njlentrehake, lan nulis panliten iki. Dene instrumen panyengkuyunge yaiku piranti kanggo menehi tandha, nulis, nyethet lan ngetig, lan sapanunggalane piranti liya sing ana gandheng rakete klawan piranti kasebut.

TATA CARANE PANLITEN

Tata Cara Nglumpukake Dhata

Methode sing digunakake ing panliten iki kanggo nglumpukake dhata nggunakake teknik semak lan teknik cathet. Tehnik semak ora mung digunakake kanggo panliten kang dhatane awujud basa lisan, nanging uga bisa kanggo panliten kang dhatane awujud basa tulis. Bab iki salaras karo pamawase Sudaryanto (2015:207), ngandharake yen basa kang tinulis sejatine uga bisa nggunakake tehnik semak yen diliti wujud. Panliti naliki maca dhata kaya-kaya mbaleni ngucapake teks kasebut senajan ora kaucap lumantar piranti wicara, nanging kaucap ing njero ati.

Teknik kanggo nglumpukake dhata kang kapindho yaiku tehnik cathet. Tehnik cathet kang digunakake ing dhata tinulis yaiku nyathet apa kang cundhuk lan dibutuhake dening panliti kanggo panliten iki (Mahsun, 2005:93-94). Kanggo nglumpukake dhata ing panliten iki diwiwiti kanthi cara nyathet ukara sing kalebu ukara modhalitas intensional sajrone satra lan nonsatra ing kalawarti Panjebar Semangat, novel, lan buku pasinaon basa Jawa. Andharan ngisor iki ngenani tata carane nglumpukake dhata:

- (1) Nglumpukake lan maca kalawarti Panjebar Semangat, novel, lan buku pasinaon basa Jawa.
- (2) Dhata sing kalebu ukara modhalitas intensional sajrone kalawarti Panjebar Semangat, novel, lan buku pasinaon basa Jawa dicathet lan diklumpukake.

Tata Cara Njlentrehake Dhata

Tata cara njlentrehake dhata sajrone panliten iki dilakoni kanthi nggunakake metodhe agih (Sudaryanto, 1991:13) utawa *distribusional* (Djajasudarma, 1993:58). Metodhe agih utawa

distribusional yaiku metodhe analisis basa kanthi nggunakake perangan-perangan saka basa kang diteliti kasebut. Metodhe agih nduweni maneka teknik. Maneka teknik sajrone metodhe agih yaiku teknik lesap, teknik ganti, teknik ngambakake sisip, teknik balik, teknik ubah wujud lan teknik ulang (Sudaryanto, 1993:36). Metodhe dhistribusional dinggo kanggo jlentrehake wujud, guna lan kalungguhan modhalitas intensional sajrone kalawarti Panjebur Semangat, novel, lan buku pasinaon basa Jawa. Teknik sing digunakake ing panliten iki mung saperangan wae. Teknik sing digunakake yaiku teknik nambahi (sisip), teknik ganti, lan teknik ngowahi (ubah wujud).

Tata Cara Panyuguhe Asil Panjlentrehe Dhata

Tata carane nyuguhake dhata ing panliten iki yaiku asil analisis dhata sing diteliti dening panliti, disuguhake awujud laporan katulis ngenani sakabehe sing diasilake sajrone panliten iki, mligine ngenani modhalitas intensional. Dhata sing diklumpukake ing panliten iki yaiku ukara sing kalebu ukara modhalitas intensional. Tata cara nyuguhake dhata kaperang dadi loro, yaiku formal lan informal. Tata cara nyuguhake dhata kanthi cara formal yaiku nyuguhake dhata kanthi cara nggunakake angka-angka lan lambang-lambang. Tata cara kanthi cara informal yaiku menehake analisis dhata kanthi nganggo tembung-tembung sing lumrah (Sudaryanto, 1991:45). Mula panliten iki nggunakake tata cara nyuguhake dhata kanthi cara informal.

ANDHARAN ASILE PANLITEN

Modhalitas intensional diperang adhedhasar tegese. Modhalitas intensional diperang dadi patang teges yaiku teges (1) pepenginan, (2) pangajab, (3) pangajak lan (4) panjaluk. Ing kene pepenginan lan pangajab dibedakake amarga nduweni pathokan nyatakake kadadeyan kang beda. Dene pangajak lan panjaluk dibedakake adhedhasar sapa ing antarane pamicara lan panyimak kang bakal nyatakake kadadeyan.

Modhalitas Intensional Pepenginan "Kepengin"

Ing basa Jawa, tembung kepengin nduweni teges pengin, yen tembung adreng nduweni teges kepengin banget. Kepengin kalebu ragam resmi, yen pengin kalebu ragam ora resmi. Panganggone titikan tembung kepengin bisa dideleng sajrone dhata ing ngisor iki.

1. Dheweke wis ora kepengin nerusake maca whatsApp.

(PS 44, 28 Oktober 2016: 23)

'Dia sudah tidak ingin meneruskan membaca whatsApp.'

Dhata	Kategori / Wujud	Fungsi/ Guna	Peran/ Kalungguhan
Dheweke	tembung aran	jejer	paraga
wis ora	gatra	wasesa	kriya tanggap

kepengin nerusake maca	kriya		
whatsApp	tembung aran	gegane p	panandhang

Dhata ing ndhuwur nuduhake panganggone perangan modhalitas intensional "pepenginan" panandha kepengin. Sajrone ukara kasebut dituduhake anane modhalitas intensional yaiku panganggone tembung kepengin. Ukara kaya mangkono kuwi dituduhake pamicara marang mitra wicarane yen pelaku (dheweke) wis ora kepengin nerusake maca whatsApp. Pamicara nuduhake kaya mangkono kuwi mung nuduhake kepenginane pelaku (dheweke) marang mitra wicarane, nanging ya isih durung pasti kepenginane mitra pelaku (dheweke) bisa kalakon. Anane guna jejer dituduhake lumantar dheweke kang mujudake tembung aran lan ngenggoni kalungguhan paraga. Dene wasesa ukara dicethakake lumantar wis ora kepengin nerusake maca kang mujudake gatra kriya kanthi kalungguhan kriya tanduk. Geganep dicethakake lumantar tembung whatsApp kang mujudake tembung aran kanthi kalungguhan panandhang.

Modhalitas Intensional Pepenginan "Pengin"

Tembung pengin kalebu ragam ora resmi, ora kaya tembung kepengin sing kalebu ragam resmi. Saben tembung kang kalebu sajrone ragam resmi lan ora resmi bisa dideleng pamedane teka konteks panganggone. Tembung sajrone ragam resmi digunakake nalika panutur sajrone kondisi kang majibake nganggo basa baku, tuladhane kayata nalika panutur rerembungan karo wong kang luwih tuwa utawa pangkate luwih dhuwur, dene tembung sajrone ragam ora resmi digunakake nalika panutur ing kahanan sing ndadekake bisa kadadeyan nggunakake basa sabendinan, kayata nalika panutur pacaturan karo kanca-kancane. Masiya kaya mangkono, tembung kepengin bisa digunakake panutur nalika pacaturan karo kanca-kancane lan tembung pengin uga bisa digunakake karo wong sing luwih tuwa, nanging bab kasebut kurang trep lan nuduhake bab sing dudu manggon ing kontekse. Bab kuwi bisa dideleng sajrone dhata ing ngisor iki.

1. Retno pengin melu urip ing Surabaya. (SLKB, 2013: 15)

'Retno ingin ikut hidup di Surabaya.'

Dhata	Kategori/ Wujud	Fungsi/ Guna	Peran/ Kalungguhan
Retno	tembung aran	jejer	paraga
pengin melu urip	gatra kriya	wasesa	kriya tanggap
ing Surabaya	gatra katrangan	katrangan	Papan

Dhata ing ndhuwur nuduhake panganggone perangan modhalitas intensional "pepenginan"

panandha *pengin*. Sajrone ukara kasebut dituduhake anane modhalitas intensional yaiku panganggone tembung *pengin*. Ukara kasebut nuduhake yen pamicara ngomong karo mitra wicara yen si Retno *pengin* melu urip ing Surabaya. Kepenginane Retno sing kayak mangkono kuwi durung mesthi bakal keturutan. Ing dhata (28) anane jejer dituduhake lumantar *Retno* kang mujudake tembung aran lan ngenggoni kalungguhan paraga. Dene wasesane ukara dicethakake lumantar *pengin melu urip* kang mujudake gatra kriya kanthi kalungguhan kriya tanggap. Ing dhata kasebut dijangkepi kanthi anane katrangan ing *Surabaya* kang mujudake gatra katrangan kanthi kalungguhan papan.

Modhalitas Intensional Pepenginan “Gelem utawa Arep”

Tembung *gelem* lan *arep* nduweni sinonim lan pasangan krama inggile padha, nanging ora saben tembung *gelem* bisa diganti kanti tembung *arep*. Tembung *gelem* sing bisa diganti karo tembung *arep* yaiku sing nduweni sinonim karo doyan. Bab kuwi bisa dideleng sajrone dhata ing ngisor iki.

1. Mbakyumu ora *gelem* ngapura kowe. (SLKB, 2013: 80)

‘Mbakyumu tidak mau memaafkan kamu.’

Dhata	Kategori/ Wujud	Fungsi/ Guna	Peran/ Kalungguhan
Mbakyumu	tembung aran	Jejer	Paraga
ora gelem ngapura	gatra kriya	wasesa	kriya tanduk
Kowe	tembung aran	geganep	Panandhang

Dhata ing dhuwur nuduhake panganggone peranan modhalitas intensional “pepenginan” panandha *gelem*. Sajrone ukara kasebut dituduhake anane modhalitas intensional yaiku panganggone tembung *gelem* sajrone ukara kasebut. Panandha modhalitas ing ukara kasebut nduweni fungsi atributif amarga nduweni status minangka adverbial, semana uga yen dideleng saka fungsi penegasiane, panandha modhalitas ing ukara iku kalebu negasi sing atributif amarga tembung ‘ora’ ana sadurunge panandha modhalitas sing uga atributif. Ing ukara kasebut pamicara nuduhake yen pelaku (mbakyumu) ora *gelem* ngapura kaluputane mitra wicara (kowe). Ing dhata (33) anane jejer dituduhake lumantar *mbakyumu* kang mujudake tembung aran lan ngenggoni kalungguhan paraga. Dene wasesane ukara dicethakake lumantar *ora gelem ngapura* kang mujudake gatra kriya kanthi kalungguhan kriya tanduk. Ing ukara kasebut uga dijangkepi kanthi anane geganep *kowe* kang mujudake tembung aran kanthi kalungguhan panandhang.

Tembung *arep* sajrone kalimat kalebu ragam ngoko, saengga modhalitas kepenginane kurang onjo tinimbang yen gawe tembung ngersakaken sing luwih alus utawa gawe krama inggil saengga modhalitas kepenginane luwih onjo amarga suba sitane luwih

kuat. Bab kuwi bisa dideleng sajrone dhata ing ngisor iki.

1. Bapak selak **arep** nyang rumah sakit. (Kriya Basa VIII, 2015: 9)

‘Bapak keburu mau kerumah sakit.’

Dhata	Kategori/ Wujud	Fungsi/ Guna	Peran/ Kalungguhan
Bapak	tembung aran	Jejer	paraga
selak arep nyang	tembung kriya	Wasesa	kriya tanduk
rumah sakit	tembung katrangan	Katrangan	papan

Dhata ing dhuwur nuduhake panganggone peranan modhalitas intensional “pepenginan” panandha *arep*. Sajrone ukara kasebut dituduhake anane modhalitas intensional yaiku panganggone tembung *gelem* sajrone ukara kasebut. Panandha modhalitas ing ukara kasebut nduweni fungsi atributif amarga nduweni status minangka adverbial. Ing ukara kasebut *Bapak* kang dadi pamicara uga pelaku nuduhake marang mitra wicarane yen *arep* menyang rumah sakit. Ing dhata kasebut anane jejer dituduhake lumantar *Bapak* kang mujudake tembung aran lan ngenggoni kalungguhan paraga. Dene wasesane ukara dicethakake lumantar *selak arep nyang* kang mujudake tembung kriya kanthi kalungguhan kriya tanduk. Ing ukara kasebut uga dijangkepi kanthi anane katrangan. *Rumah sakit* kang mujudake tembung katrangan kanthi kalungguhan papan.

Modhalitas Intensional Pepenginan “Bakal”

Tembung *bakal* uga kalebu modhalitas intensional amarga tembung kasebut durung nyatakake tumindak sing wis kalakonon. Tembung *bakal* isih bisa nuduhake kepenginane marang samubarang.

1. Aku **bakal** mlebu buwi. (PS 44, 28 Oktober 2015: 24)

‘Aku akan masuk penjara.’

Dhata	Kategori/ Wujud	Fungsi/ Guna	Peran/ Kalungguhan
Aku	tembung aran	Jejer	paraga
bakal mlebu buwi	gatra kriya	wasesa	kriya tanggap

Dhata ing dhuwur nuduhake yen *aku* sing dadi pelaku bakal mlebu buwi. Panandha modhalitas ing ukara kasebut nduweni fungsi atributif. Ing dhata kasebut anane jejer dituduhake lumantar *aku* kang mujudake tembung aran lan ngenggoni kalungguhan paraga. Dene wasesane ukara dicethakake lumantar *bakal mlebu* kang mujudake gatra kriya kanthi kalungguhan kriya tanggap.

Modhalitas Intensional Pangajab “Mbok”

Tembung mbok bisa digunakake kanggo nuduhake pangajabe marang wong sing diajak wicara. Tembung mbok dianggep netral, amarga bisa digawe ing ukara ngoko utawa krama. Mula saka kuwi, tembung mbok kerep digunakake ing ukara kanggo panandha modhalitas pangajab.

2. Iki bisa *mbok* manfaatake kanthi becik.
(PS 13, 01April 2017 47)

Dhata	Kategori/ Wujud	Fungsi/ Guna	Peran/ Kalungguhan
Iki	tembung aran	lesan	Panampa
bisa mbok manfaatake	gatra aran+tembung kriya	jejer+wasesa	paraga+kriya tanggap
kanthi becik	gatra kahanan	geganep	Kahanan

Dhata ing dhuwur nuduhake panganggane peranan modhalitas intensional “pangajab” panandha *mbok*. Sajrone ukara kasebut dituduhake anane modhalitas intensional yaiku panganggane tembung mbok sing manggon ing tengah ukara. Panandha mbok ing ukara kasebut nduweni makna yen pamicara nduweni pangajab supaya mitra wicara bisa manfaatake kanthi becik. Ing dhata kasebut anane jejer lan wasesane dituduhake lumantar *bisa mbok manfaatake* kang mujudake gatra aran lan tembung kriya, lan ngenggoni kalungguhan paraga lan kriya tanggap. Dene guna lesan dituduhake lumantar *iki* kang mujudake tembung aran kanthi kalungguhan panampa. Ing ukara kasebut uga dijangkepi kanthi anane geganep *kanthi becik* kang mujudake gatra kahanan kanthi kalungguhan kahanan.

Modhalitas Intensional Pangajab “Muga-muga”

Tembung muga-muga wis ngetarani banget yen nuduhake pangarepe marang apa utawa sapa. Tembung muga-muga kerep banget digawe ing saben ukara nalika pamicara pengin nuduhake kekarepane marang sapa utawa apa sing dikarepake. Tembung muga-muga bisa digawe ing ukara apa wae, ing ukara sing rada alus bisa digawe kayata nalika nduwe kekarepan marang Gusti Pangerane, apa maneh digawe ing ukara ngoko kayata nduwe kekarepan marang kanca sapa-dha-padha. Mula saka kuwi tembung muga-muga gampang banget digawe ing saben ukara apa wae lan ing konteks apa wae.

1. *Muga-muga* andadosna renaning penggalih. (PS 24, 14 Juni 2003:3)
‘Semoga menjadikan lega dihati.’

Dhata	Kategori/ Wujud	Fungsi/ Guna	Peran/ Kalungguhan
Muga-muga	tembung kriya	wasesa	kriya tanggap

<i>andadosna</i>			
renaning penggalih	gatra kahanan	geganep	panandhang

2. Panyuwunku *muga-muga* kinabulna. (SLKB, 2013: 3)

‘Permintaanku semoga terkabulkan.’

Dhata	Kategori/ Wujud	Fungsi/ Guna	Peran/ Kalungguhan
Panyuwunku	tembung aran	jejer	paraga
muga-muga kinabulna	gatra kriya	wasesa	kriya tanggap

Ukara (90) lan (91) ing ndhuwur nduweni pambada sing cukup pinunjul. Sajrone ukara kasiji, panandha modhalitas ‘muga-muga’ manggon ing ngarep ukara, dene ing ukara (91) panandha modhalitase ‘muga-muga’ manggon ing tengah ukara utawa ing antarane pelaku lan wasesane. Bab kasebut nuduhake yen sajrone ukara kasiji, pamicara luwih yakin bakal nglaksanakake tumindak sing dinyatakake tinimbang sing dinyatakake sajrone ukara (91). Ing dhata (90) lan (91) kasebut anane jejer dituduhake lumantar *panyuwunku* kang mujudake tembung aran lan ngenggoni kalungguhan paraga. Dene wasesane ukara dicethakake lumantar *muga-muga andadosna* (90) lan *muga-muga kinabulna* (91) kang mujudake gatra kriya kanthi kalungguhan kriya tanggap. Dene *renaning penggalih* (90) ngisi guna geganep kang mujudake gatra kahanan kanthi kalungguhan panandhang.

Modhalitas Intensional Pangajak “Ayo”

Tembung ayo nduweni karep makna ‘mesthi ngejak’ yen didhisiki tembung utawa frasa katrangan kang cetha pangajak. Tembung-tembung sing dadi pawates modhalitas pangajak kerep digawe ing wiwitan tembung lan dieloni karo verba utawa frasa verba, nanging tembung-tembung kasebut bisa dipindhahake ing mburi verba utawa objek.

1. Ayo budhal ngaji! (Lantip basa Jawa VII:19)
‘Ayo berangkat mengaji!’

Dhata	Kategori/ Wujud	Fungsi/ Guna	Peran/ Kalungguhan
Ayo budhal	gatra kriya	wasesa	kriya tanggap
ngaji	tembung kriya	geganep	kahanan

Dhata ing dhuwur nuduhake panganggane peranan modhalitas intensional “pangajak” panandha *ayo*. Sajrone ukara kasebut dituduhake anane modhalitas intensional yaiku panganggane tembung ayo sing nduweni makna ngajak budhal mitra wicarane. Tembung ayo kerep manggon ing ngarep ukara supaya luwih teges yen pamicara nduwe karep ngajak pamicarane. Ing dhata kasebut anane jejer dituduhake lumantar *Mr. Brown* kang mujudake tembung aran lan ngenggoni kalungguhan paraga. Dene wasesane ukara dicethakake lumantar *ngajak*

mangkat kang mujudake gatra kriya kanthi kalungguhan kriya tanduk. Ing ukara kasebut uga dijangkepi kanthi anane katrangan *ayo budhal* kang mujudake tembung katrangan kanthi kalungguhan proses.

Modhalitas Intensional Pangajak “Ajak”

1. Adhine *dijak* mlebu kamar mburi. (SLKB, 2013: 24)
'Adhiknya diajak masuk kamar belakang.'

Dhata	Kategori/ Wujud	Fungsi/ Guna	Peran/ Kalungguhan
Adhine	tembung aran	jejer	paraga
dijak mlebu	gatra kriya	Wasesa	kriya tanggap
kamar mburi	gatra katrangan	katrangan	Papan

Dhata ing dhuwur nuduhake panganggone perangan modhalitas intensional “pangajak” panandha *ajak* minangka tembung sing makili tembung *ayo* sing oleh ater-ater di-. Ukara kasebut kalebu ing sajrone ukara sing sintaksise ora katata runtut, nanging maksud saka pamicara isih bisa kasampirake. Ing ukara kasebut dituduhake yen pamicara nduweni maksud ngandharake kekarepane pelaku sing arep ngajak ‘adhine’ mlebu kamar mburi. Ing dhata kasebut anane jejer dituduhake lumantar *adhine* kang mujudake tembung aran lan ngenggoni kalungguhan paraga. Dene wasesane ukara dicethakake lumantar *dijak mlebu* kang mujudake gatra kriya kanthi kalungguhan kriya tanggap. Ing ukara kasebut uga dijangkepi kanthi anane katrangan *kamar mburi* kang mujudake gatra katrangan kanthi kalungguhan papan.

Modhalitas Intensional Panjaluk “Jaluk/Suwun”

Tembung *jaluk* lan *suwun* utawa *nyuwun* nduweni makna padha, nanging nduweni rasa kang beda. Biasane tembung *jaluk* dituakake marang wong sing luwih nom, utawa marang sing nduweni status sosial sing luwih asor.

1. Bengi iki aku *nyuwun* pamit. (SLKB, 2013: 97)
'Malam ini aku mau pulang.'

Dhata	Kategori/ Wujud	Fungsi/ Guna	Peran/ Kalungguhan
Bengi iki	gatra katrangan	katrangan	waktu
aku	tembung aran	jejer	paraga
nyuwun pamit	tembung kriya	wasesa	kriya tanduk

Ukara ing dhuwur nuduhake panganggone perangan modhalitas intensional “panjaluk” panandha *suwun*. Sajrone ukara kasebut dituduhake panandha modhalitas intensional digunakake ‘aku’ sing dadi

pelaku uga pamicara kanggo ngungkapake panjaluke marang mitra wicarane supaya diwenahi restu. Mitra wicara ing ukara kasebut bisa disebut nduweni kalungguhan luwih dhuwur utawa luwih tuwa amarga nggunakake panandha *suwun*. Panandha *suwun* nduweni nilai rasa sing luwih alus utawa sopan tinimbang panandha *jaluk*. Ing dhata kasebut anane jejer dituduhake lumantar *aku* kang mujudake tembung aran lan ngenggoni kalungguhan paraga. Dene wasesane ukara dicethakake lumantar *nyuwun pamit* kang mujudake tembung kriya kanthi kalungguhan kriya tanduk. Ing ukara kasebut uga dijangkepi kanthi anane katrangan lan geganep. *Bengi iki* kang mujudake gatra katrangan kanthi kalungguhan wektu.

Modhalitas Intensional Panjaluk “Tulung”

Tembung *tulung* uga kerep digunakake ing pacaturan saben dinan, amarga tembung *tulung* luwih bisa ngepresikake panjaluk sing luwih teges, nanging ana wektune dianggo kanggo pacaturan sing luwih alus.

1. Mas, *tulung* mrenea iki benakna! (SLKB, 2013: 24)
'Mas, tolong kesini ini benahin.'

Dhata	Kategori/ Wujud	Fungsi/ Guna	Peran/ Kalungguhan
Mas	tembung aran	Jejer	paraga
tulung mrenea	gatra kriya	Wasesa	kriya tanduk
iki benakna!	gatra katrangan	geganep	tujuan

1. *Tulung* Mas, resluting-e nyanthol. (SLKB, 2013: 24)
'Tolong Mas, reslutingnya nyangkut.'

Dhata	Kategori/ Wujud	Fungsi/ Guna	Peran/ Kalungguhan
Tulung Mas	gatra aran+tembu ng kriya	jejer+wase sa	paraga+kriy a tanduk
reslutin g-e nyanthol	gatra katrangan	katrangan	faktor

Ukara ing dhuwur nuduhake panganggone perangan modhalitas intensional “panjaluk” panandha *tulung*. Sajrone ukara kasebut dituduhake yen modhalitas ing ukara ing dhuwur wis katon banget. Ing ukara kasebut pamicara nduwe panjaluk marang mitra wicarane sing di sebut nganggo tembung *Mas* supaya mitra wicara kasebut gelem mara lan mbenakne. Lan ing ukara kasebut pamicara uga nduwe panjaluk marang mitra wicarane supaya gelem nulungi resluting-e pamicara sing nyantol. Ing ukara kasebut padha-padha gawe modhalitas *tulung* supaya pamicara bisa luwih teges panjaluke nanging uga isih

alus yen dheweke nduwe karep utawa panjaluk marang mitra wicara, lan panjaluke bisa langsung sumampir marang mitra wicarane. Ing dhata kasebut anane jejer dituduhake lumantar *Mas* kang mujudake tembung aran lan ngenggoni kalungguhan paraga. Dene wasesane ukara dicethakake lumantar *tulung mrenea* lan *tulung* kang mujudake gatra kriya kanthi kalungguhan kriya tanduk. Ing dhata kasebut uga dijangkepi kanthi anane geganep lan katrangan. Ing dhata *iki benakna* kang mujudake gatra katrangan kanthi kalungguhan tujuan, dene katrangan dituduhake lumantar *resluting-e nyanthol* kang mujudake gatra katrangan kanthi kalungguhan faktor.

Modhalitas Intensional Panjaluk “Coba”

Tembung coba luwih jelas yen tembung kuwi luwih neges mrintah, amarga ana karep sing kudu dilakoni karo mitra wicarane. Tembung coba luwih sering digunakake amarga luwih gampang lan bisa ditujukake marang sapa wae kayata wong nom lan wong sing luwih dikormati.

1. *Coba* sebutna busana lan atribut sing digawe penari reog!
(Lantip basa Jawa VII:5)
‘Coba sebutkan busan dan atribut yang dipakai penari reog!’

Dhata	Kategori/ Wujud	Fungsi/ Guna	Peran/ Kalungguhan
Coba sebutna	gatra kriya	wasesa	kriya tanduk
busana lan atribut	gatra aran	Lesan	Kahanan
sing digawe penari reog!	gatra katrangan	Katrangan	Panandhang

Ukara ing dhuwur nuduhake panganggone peranan modhalitas intensional “panjaluk” panandha coba. Ing ukara kasebut dituduhake yen pelaku uga pamicara menahi perintah marang mitra wicarane supaya nyebutna busana lan atribut sing digawe penari reog. Miturut susunan sintaksis sajrone ukara perintah yaiku sing ora ana jejer, mula pelaku sajrone ukara perintah uga mesthi nduwe orientasi minangka pamicara. Ing dhata kasebut anane wasesa ukara dicethakake lumantar *coba sebutna* kang mujudake gatra kriya kanthi kalungguhan kriya tanduk. Ing dhata kasebut uga dijangkepi kanthi anane katrangan, *sing digawe penari reog* kang mujudake gatra katrangan kanthi kalungguhan panandhang.

Modhalitas Intensional Panjaluk “Ayo”

Tembung ayo saliyané digawe kanggo pangajak uga nduweni makna panjaluk. Titikan sing mbedakake manggon ing perintah sing luwih negesake ing panjaluk. Tembung ayo sajrone pangajak

nduweni karep kanggo mitra wicara supaya dilakoni utawa ora.

1. Lady.. Ayo mlebu kamar! (Lantip basa Jawa VII:40)

‘Lady.. Ayo masuk kamar!’

Dhata	Kategori/ Wujud	Fungsi/ Guna	Peran/ Kalungguhan
Lady	tembung aran	jejer	paraga
ayo mlebu	gatra kriya	wasesa	kriya tanduk
kamar	tembung katrangan	katrangan	Papan

Sajrone ukara ing ndhuwur, panandha modhalitas ‘ayo’ luwih condhong ing panjaluk tinimbang ing pangajak, amarga ora anane pilihan kanggo mitra wicarane (Lady) supaya dilakoni utawa ora dilakoni. Mitra wicara (Lady) ora nduwe pilihan liyane saliyané nuruti printahe pamicara. Ing dhata kasebut anane jejer dituduhake lumantar *Lady* kang mujudake tembung aran kanthi kalungguhan paraga. Dene wasesane dhata kasebut dicethakake lumantar *ayo mlebu* kang mujudake gatra kriya kanthi kalungguhan kriya tanduk. Ing dhata kasebut uga dijangkepi kanthi anane katrangan, *kamar* kang mujudake tembung katrangan kanthi kalungguhan papan.

PANUTUP

Bab kang pungkasan iki, bakal diandarake dudutan kang magepokan karo materi kang di titi. Dudutan iki kajupuk saka andharan-andharan kang wis diandharake sajrone bab sadurunge. Kejaba kuwi uga diandharake sawenehe pamrayoga kang gegayutan karo panliten iki.

Dudutan

Adhedhasar asil panliten iki, modhalitas Intensional yaiku sikap pamicara sing nyampirake marang mitrawicarane yen dheweke nduweni kepenginan menawa bisa utawa ora bisa kawujud. Modhalitas intensional bisa dititiki adhedhasar penggolonge, yaiku arupa (1) pepenginan, (2) pangajab, (3) pangajak, lan (4) panjaluk. Adhedhasar pepenginan diperang dadi papat, yaiku ana kepenginan, pengin, gelem utawa arep, lan bakal. Adhedhasar pangajab diperang dadi loro, yaiku ana ayo lan ajab. Adhedhasar pangajak diperang dadi loro, yaiku ana ayo lan ajak. Adhedhasar panjaluk diperang dadi papat, yaiku ana jaluk utawa suwun, tulung, coba, lan ayo.

Saliyané nduweni kalungguhan minangka adverbial, modhalitas uga nduweni kalungguhan minangka verbal. Ing bab iki, modhalitas nduweni fungsi predikatif, dudu atributif. Tuladhane, aku kepengin bakmi goreng, tembung ‘kepengin’ dadi predikatif amarga nduweni kalungguhan predikat, beda maneh yen sabanjure modhalitas ana tembung kriya liyane, kayata sajrone tuladha: aku kepengin

mangan bakmi goreng. Sajrone bab kasebut modhalitas nduweni kalungguhan minangka adverbial lan nduweni fungsi minangka atributif amarga tembung 'kepengin' mujudake tambahan kanggo tembung 'mangan'.

Pamrayoga

Asil saka panliten ngenani modhalitas intensional ing basa Jawa iki isih akeh kang durung diteliti kanthi jangkep, kayatamodhalitas intensional

KAPUSTAKAN

Adipitoyo, Sugeng. 2013. *Valensi Sintaksis Bahasa Jawa*. Surabaya : Citra Wacana.

Alwi, Hasan. 1992. *Modalitas dalam Bahasa Indonesia*. Yogyakarta: Penerbit Kanisius.

Alwi, Hasan, et al. 1993. *Tata Bahasa Baku Bahasa Indonesia*. Jakarta : Departemen Pendidikan dan Kebudayaan.

Chaer, Abdul. 1995. *Pengantar Semantik Bahasa Indonesia*. Jakarta: PT Rineka Cipta.

Chaer, Abdul. 2009. *Sintaksis Bahasa Indonesia*. Jakarta: Rineka Cipta.

Darminto, dkk. 2010. *Kamus Besar Bausastra Jawa*. Surakarta: Kharisma.

Gudai, Darmansah. 1989. *Semantik Beberapa Topik Utama*. Jakarta: Departemen Pendidikan dan Kebudayaan.

Karno, Ekowardono Bambang, dkk. 1999. *Modalitas Dalam Bahasa Jawa*. Jakarta: Pusat Pembinaan dan Pengembangan Bahasa Departemen Pendidikan dan Kebudayaan.

Kridalaksana, Harimurti. 2008. *Kamus Linguistik*. Jakarta: PT Gramedia Pustaka Utama.

Kridalaksana, Harimurti. 2007. *Kelas Kata Dalam Bahasa Indonesia*. Jakarta: Gramedia Pustaka Utama

Mahsun. 2005. *Metode Penelitian Bahasa: Tahapan Strategi, Metode, dan Tekniknya*. Jakarta : Raja Grafindo Persada.

Mahsun. 2012. *Metode Penelitian Bahasa (Edisi Revisi)*. Jakarta: Rajawali Pers Puspita, Denda.

pepenginan adreng lan modhalitas intensional pepenginan niat. Saliyane kuwi panliten iki ora nggunakake dhata lisan nanging mung nlihi dhata tulis, kamangka dhata lisan uga bisa diteliti sajrone modhalitas intensional ing basa Jawa, mula diajab ana panliten sing bisa menehi koreksi tumrap asile panliten iki.

Sasangka, Sri Satriya Tjatur W. 2011. *Paramasastra Gagrag Anyar Basa Jawa*. Jakarta : Yayasan Paramalingua.

Subagya, Rahmad. 2009. *Titi Ukara Basa Jawa*. Surabaya: Unesa University Press.

Sudaryanto. 1991. *Tata Bahasa Baku Bahasa Jawa*. Yogyakarta: Duta Wacana University Press.

Sudaryanto, dkk. 1991. *Kamus Indonesia – Jawa*. Yogyakarta: Duta Wacana University Press.

Sugiyono. 2012. *Metode Penelitian Kuantitatif Kualitatif dan R&D*. Bandung: Alfabeta.

Sukendro, Susanti. 2014. *Lantip Basa Jawa*. Bandung: Penerbit Duta.

Sumarlam. 2004. *Aspektualitas Bahasa Jawa: Kajian Morfologi dan Sintaksis*. Surakarta: Pustaka Cakra.

Wedhawati, dkk. 2006. *Tata Bahasa Jawa Mutakhir*. Yogyakarta: Pusat Bahasa Balai Bahasa Yogyakarta, Departemen Pendidikan Nasional.

Yunani, S. W. 2013. *Sawise langit Katon Biru*. Semarang lan Yogyakarta: Organisasi Pengarang Sastra Jawa (OPSI) makarya bareng AZZAGRAFIKA.

_____. Edhisi 24, 14 Juni 2003. *Panjebar Semangat*. Surabaya.

_____. Edhisi 13, 01 April 2017. *Panjebar Semangat*. Surabaya.

_____. Edhisi 44, 28 Oktober 2016. *Panjebar Semangat*. Surabaya.

_____. 2016. *Kritya Basa*. Surabaya: Dinas Pendidikan Provinsi Jawa Timur.

Damayanti. 2012. Adverbial Penanda Modalitas dalam Novel karya Andrea Hirata. <http://jurnal.unpad.ac.id/ejournal/article/view/12>

77/1265. Kaakses tanggal 01 Agustus 2018
tabuh 23.27 WIB

Budiarti, Asri.
<http://download.portalgaruda.org/article.php?article=25103&val=1548>. Kaakses tanggal 01
Agustus 2018 tabuh 23.50 WIB.

